

**Міністерство освіти і науки України  
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова  
Кафедра загальної і соціальної психології та психотерапії,  
Кафедра політичної психології та соціально-правових технологій  
Інститут психології імені Г. С. Костюка  
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка  
Кафедра психології  
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя  
Кафедра загальної та практичної психології  
Білоруський державний університет  
Факультет філософії і соціальних наук  
Кафедра загальної і клінічної психології**

## **МАТЕРІАЛИ**

**IV НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ**

# **МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ЗАГАЛЬНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

**21 травня 2020 року**

**Київ – 2020**

УДК: 159. 316.6:615.851

М 54

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 10 від 5 травня 2020 р.).

Методи і технології загальної і соціальної психології та психотерапії в умовах сучасного суспільства/Матеріали IV науково-практичної конференції з міжнародною участю (21 травня 2020 року, м. Київ). [За ред. д.п.н., проф.С. О. Ставицької, к.п.н., доц. Д.Д. Отич, к.п.н., доц. А. Ф. Федоренко]. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. – 232 с.

Збірник містить матеріали IV науково-практичної конференції з міжнародною участю «Методи і технології загальної і соціальної психології та психотерапії в умовах сучасного суспільства», що висвітлюють результати психологічних досліджень проблем розвитку особистості в глобалізованому світі, в умовах суспільних криз й питань загальної і соціальної психології та психотерапії в контексті надання психологічної допомоги.

*За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор*

© Колектив авторів, 2020

© НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020

## ЗМІСТ

1. <b>Авер'янова А. М.</b> Розвиток уваги у молодшому шкільному віці .....	8
2. <b>Альшевская Н. Е., Бекиш Л. Д.</b> Влияние социальных установок на формирование виктимного поведения .....	11
3. <b>Андрущенко Т. В.</b> Школа як інститут формування політико-психологічних орієнтацій особистості у процесі соціалізації .....	15
4. <b>Анопрієнко О. В., Меркотан А. І.</b> Психологічна реабілітація дітей з онкогематологічною патологією .....	18
5. <b>Анопрієнко О.В., Усікова Л. Ф.</b> Профілактика суїцидальної поведінки підлітків .....	21
6. <b>Басинская И. В., Радюк О. М.</b> Решение проблем в ситуации неопределенности как ключевой когнитивный навык XXI Века.....	25
7. <b>Вольнова Л. М.</b> Орієнтація на особистісний розвиток та інтереси студента як основа успішності навчання .....	29
8. <b>Гайдай Р. В.</b> Особливості психологічної готовності дітей до шкільного навчання .....	33
9. <b>Гетьман Т. О.</b> Психологічні аспекти інклюзивного навчання в науковій спадщині Л. С. Виготського .....	36
10. <b>Гончар-Михальська О. О.</b> Проблема сімейних конфліктів та їх вплив на дитину .....	42
11. <b>Григорьева А. И.</b> Взаимосвязь уровня самооценки и степени готовности к риску среди молодых людей .....	45
12. <b>Денисенко С. О.</b> Особливості професійної мотивації студентів під час навчання у вищих навчальних закладах .....	49
13. <b>Дяченко А. С.</b> Особливості прояву негативних емоційних станів у молодших школярів .....	52
14. <b>Здзеба О. В.</b> Особливості розвитку Я-концепції особистості дорослого віку .....	55
15. <b>Zdorovets T. G.</b> Narrative competence of psychologist and its psychological characteristics.....	57

16.Зімовін О. І. Переживання концепту як спосіб опанування психотерапевтичного мистецтва .....	59
17.Зоря Б. Г. Особливості надання психологічної допомоги людям з хімічною залежністю .....	64
18.Клюшніченко К. О. Розвиток самосвідомості в структурі особистості дітей молодшого шкільного віку .....	67
19.Ковчина І. М., Емельяненко О. Г. Особливості взаємозв'язку психологічних якостей студента – майбутнього політичного лідера .....	72
20. Коновалюк Т.С. Психологічна допомога населенню під час пандемії COVID- 19 .....	78
21.Коробка Л. М. Підвищення толерантності до інакшості як психологічна технологія дестигматизації .....	82
22.Кошова І. В. Особливості застосування фотографій в емпіричних дослідженнях .....	85
23.Кутішенко В. П., Ставицька С. О., Ставицький Г. А. Особливості взаємозв'язку між тривожністю й інтересом до навчальної діяльності у дітей молодшого шкільного віку .....	92
24. Левчишина Н. Є. Психологічні особливості осіб постраждалих внаслідок антитерористичної операції .....	96
25. Максим'як О. О. Особливості прояву вигорання у медичних працівників .....	98
26.Манічева В. В. Психологічні особливості конфліктної поведінки осіб раннього дорослого віку: гендерний аспект .....	100
27.Маруненко А. А. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и эмпатии с психологическим благополучием в юношеском возрасте .....	105
28.Михайлова О. І. Взаємообумовленість рівня усвідомлення відхилених життєвих альтернатив та формування особистісної ідентифікації у дорослому віці .....	108
29.Михайленко А. В. Психологічні особливості встановлення партнерських стосунків.....	112

**Кутішенко В. П.**

*кандидат психологічних наук, доцент,  
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології  
Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)*

**Ставицька С. О.**

*доктор психологічних наук, професор,  
завідувачка кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії  
Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)*

**Ставицький Г. А.**

*кандидат психологічних наук,  
викладач кафедри соціальної психології  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка (м. Київ)*

## **ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ТРИВОЖНІСТЮ Й ІНТЕРЕСОМ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість емоційних переживань інтересу і тривожності виступають одними з основних чинників, що визначають особливості здоров'я молодшого школяра [4, с.194-199].

Комфортність включення школярів в навчальну діяльність зумовлена, передусім, наявністю у них пізнавального інтересу до процесу і змісту навчальної діяльності. Разом з тим, тривожність найбільш яскраво відображає неблагополуччя дитини в навчальному процесі [2, с.168-173].

У нашому дослідженні аналізувалися два взаємопов'язані аспекти, які характеризують комфортність включення школяра в навчальну діяльність, – це динаміка інтересу та тривожності на уроці. З цією метою було використано модифікований варіант особистісного опитувальника [3, с.50-53], який спрямований на встановлення у школярів домінуючих модальностей емоційних переживань, пов'язаних з навчальним процесом.

Аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що між рівнем інтересу на уроці учнів початкових класів і особливостями їх фізичного

самопочуття існує тісний зв'язок. Зокрема, комфортність включення школярів у навчальну діяльність (домінування інтересу на уроці над тривожністю) сприяє збереженню здоров'я молодших школярів. Разом з тим, становлення деструктивних тенденцій здоров'я дитини визначається зростанням рівня тривожності та зниженням рівня інтересу у процесі виконання навчальної діяльності.

У молодших школярів як з позитивним, так і з негативним фізичним самопочуттям показник інтересу на уроці від 1-го до 4-го класу знижується ( $p < 0,001$ ). Разом з тим, у молодших школярів 1-го і 4-го класів з позитивним фізичним самопочуттям показник інтересу на уроці вищий, ніж цей показник у молодших школярів з негативним самопочуттям ( $p < 0,001$ ) (1 кл.: позитивне самопочуття – 28.0, негативне - 22.0; 4 кл.: позитивне самопочуття – 26.0, негативне – 18.2).

Аналіз динаміки тривожності на уроці показав, що цей показник у молодших школярів з різним рівнем фізичного самопочуття на уроці від 1-го до 4-го класу зростає (позитивне самопочуття: 1 кл. – 21.2, 4 кл. – 23.5 ( $p < 0,05$ ); негативне: 1 кл. – 23.4, 4 кл. – 27.6 ( $p < 0,05$ )). Водночас, порівняльний аналіз отриманих даних свідчить про те, що у школярів з позитивним фізичним самопочуттям у всіх класах початкової школи показник тривожності на уроці нижчий, ніж у школярів з негативним самопочуттям (1 кл.: позитивне самопочуття – 21.2, негативне – 23.4 ( $p < 0,05$ ); 4 кл.: позитивне самопочуття – 23.5, негативне 27.6 ( $p < 0,001$ )). Отже, існує взаємозв'язок між рівнем тривожності молодшого школяра і особливостями його фізичного самопочуття.

Про стабільність цього взаємозв'язку свідчить той факт, що для молодших школярів з позитивним фізичним самопочуттям у всіх класах початкової школи показник інтересу на уроці вищий за показник тривожності.

Завдання наступного етапу дослідження полягало у з'ясуванні причин виникнення шкільних страхів молодших школярів, що спричиняють їх емоційне неблагополуччя, та у встановленні ієрархії зазначених причин. Для розв'язання поставлених завдань було використано модифіковану методику Ж. Нюттена (незакінчені речення), що спрямована на дослідження причин появи шкільних страхів у молодших школярів.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що у 1-му класі свої шкільні страхи учні найчастіше пов'язують із системою "Я – інші" (51.4%). Ця система поділяється на дві підсистеми: "Я – учитель" (взаємини школярів з учителем) і "Я – учень" (взаємини школярів з однокласниками). У 1-му класі домінуючими у породженні шкільних страхів у цій системі є особливості взаємин з учителем (30.1%). Друге рангове місце у породженні шкільних страхів займає шкільне оцінювання (33.3%). Результати дитячої незадоволеності власною оцінкою, страхи, що пов'язані з нею не сприяють зміцненню їхнього здоров'я. Третє рангове місце посідає система "Я – власне учбова діяльність" (наприклад, діти бояться помилятися при відповіді, бояться, що не встигнуть щось зробити, їх лякає необхідність виконувати контрольні роботи) – 18.0%.

У 4-му класі ієрархія причин виникнення шкільних страхів учнів, порівняно з 1-м класом, змінюється: перше рангове місце у породженні шкільних страхів (як і в 1-му класі) займає система "Я – інші" (52.7%), де домінуючими у породженні негативних переживань є особливості взаємин з однокласниками; друге рангове місце – за системою "Я – навчальна діяльність" (30.6%), і на третьому ранговому місці перебуває шкільна оцінка (16.7%).

Порівняльний аналіз причин появи деструктивних переживань показав, що від 1-го до 4-го класу майже у два рази зростає кількість дітей, які свої шкільні страхи пов'язують з неблагополуччям у взаєминах з однокласниками, і зменшується кількість дітей, що ці переживання пов'язують з особливостями взаємин з учителем (1 кл. – 30.1%, 4 кл. –

17.0%). Разом з тим від 1-го до 4-го класу в два рази зменшується кількість дітей, для яких основною причиною появи негативних переживань у школі, є шкільна оцінка. До того посилюється вплив на появу цих переживань особливостей власне учбової діяльності (1 кл. – 18.0%; 4 кл – 30.6%).

Наступний етап дослідження передбачав аналіз співвідношення показників різних видів тривожності молодших школярів (міжособистісної, шкільної та самооцінної) з метою встановлення ієрархії основних сфер учбового простору, в яких цей емоційний стан найчастіше виникає. Використано методику Прихожан, адаптовану до молодшого шкільного віку [1, с.45-63].

Отримані результати свідчать, що у першокласників перше рангове місце займає міжособистісна тривожність (середній показник – 10.7), друге рангове місце – шкільна тривожність (9.9) і третє – самооцінна тривожність (6.8). Та ж тенденція спостерігається у школярів 4-го класів: перше рангове місце займає міжособистісна тривожність (11.6), друге – шкільна тривожність (11.6) і останнє – самооцінна тривожність (6.9). Порівняльний аналіз показників тривожності, пов'язаних з учбовою діяльністю молодших школярів, на різних етапах їх навчання в початковій школі дозволяє стверджувати, що від 1-го до 4-го класу зростає середній показник як шкільної тривожності (1 кл. – 9.9; 4 кл. – 10.5), так і міжособистісної тривожності (1 кл. – 10.7; 4 кл. – 11.6). Водночас середній показник самооцінної тривожності залишається майже незмінним (1 кл. – 6.8, 4 кл. – 6.9).

Проведене дослідження дозволило з'ясувати, що від 1-го до 4-го класу змінюється співвідношення основних причин появи шкільних страхів молодших школярів. У 1-му класі перше рангове місце серед цих причин займають особливості взаємин з іншими, де домінуючою причиною є особливості взаємин з учителем. У 4-му класі ця система займає таке ж рангове місце, як і в 1-му класі, але домінуючими у породженні негативних переживань стають особливості взаємин з однокласниками. Друге рангове



місце в першокласників займає шкільне оцінювання, яке у 4-му класі ( вже у вигляді фіксованої оцінки) посідає останнє (третє) рангове місце. Власне учбова діяльність як причина появи шкільних страхів молодших школярів з третього рангового місця у 1-му класі переходить на друге у 4-му класі.

У молодших школярів домінуючою щодо породження тривожності, яка пов`язана з учбовою діяльністю, є система "Я – інші" (міжособистісна тривожність), друге рангове місце посідає система "Я – власне учбова діяльність" (шкільна тривожність) і найменший вплив на виникнення такого емоційного стану здійснює система "Я – Я" (самооцінна тривожність).

### **Список використаних джерел:**

1. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А. М. Прихожан – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – 304 с.
2. Ставицька С. О. Прояв та подолання особистісної тривожності у школярів. Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 2 (МО України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ, 1998). - С. 168 –173.
3. Терлецька Л. Шкільна психодіагностика/Л. Терлецька. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. - 120 с. – (Бібліотека „ Шкільного світу”). – С.50-53.
4. Psychotherapy. Treatment of psychosomatic disease / Aisawa Shizuo // Asian Med./ - 1990. – 33 № 4. – С. 194-199.